

ВСТУП

Дана монографія є першою науковою роботою, присвяченою дослідженню українсько-китайських стосунків. Актуальність написання даної монографії зумовлена об'єктивною потребою часу, а також подіями, які відбуваються у світі та всередині України. Світ перебуває у стані докорінних трансформацій, які раніше не відбувались. Триває трансформація світової економічної та політичної мапи. Зі світової арени відходять одні гравці, а на зміну їм приходять інші. Після закінчення холодної війни на зміну двополярному світу з'явився багатополлярний світ. Варто зазначити, що провідну роль у формуванні багатополярного світу відіграє Китай, який завдяки виваженій, далекоглядній та раціональній політиці керівництва країни перетворився на світового лідера розвитку. Китай впевнено рухається до омріяної цілі — відродження Китаю та китайської нації. Політика реформ по суті стала змістом існування країни, вона спрямовує зусилля всього китайського суспільства до прогресу та просування вперед задля досягнення «китайської мрії» — побудови середньозаможного суспільства, яка стала лейтмотивом сучасного державного управління країною.

За 40 років політики реформ та відкритості Китай перетворився на потужну державу з міцною економікою, сучасною наукою та ефективним державним управлінням. Китай займає провідне місце в Азії, для багатьох азійських країн він є основним торговим та економічним партнером. На думку китайських лідерів, цього не достатньо, щоб забезпечити гармонійний та сталий розвиток як для азійського континенту, так і для світу в цілому. Тому китайські лідери виступають за активну позицію Китаю у світових як політичних, так і економічних процесах. Китай є активним прихильником процесу світової глобалізації і бере активну участь в її популяризації та розширенні. Протягом останніх років Китай став ініціатором кількох глобальних

проектів, зокрема відродження «Великого Шовкового шляху», «Один пояс, один шлях» та інших. Китайські лідери вважають світ єдиною спільнотою, і у промовах китайського керівництва часто можна почути визначення світу як «співтовариства спільної долі». Всі ці новації та ініціативи викликають інтерес як у цілому світі, так і в Україні. В Україні сформувались наукові центри, які систематично займаються дослідженням Китаю, зокрема відділ історії країн Азії та Африки Інституту всесвітньої історії НАНУ та Інститут економіки та прогнозування НАНУ. Дослідження Китаю проводяться і в інших наукових та вищих освітніх закладах України. Певні результати таких досліджень представлені в монографії.

Важливість підготовки такої монографії також зумовлена станом стосунків між двома великими країнами, що розвиваються, — Китаєм, який є найбільшою країною, що розвивається у світі, та Україною, яка є найбільшою країною, що розвивається в Європі. З огляду на спорідненість економічних систем двох країн для України є вкрай важливим вивчати досвід Китаю у реформуванні державного управління, оскільки саме завдяки ефективному державному управлінню країною в першу чергу в економічній сфері Китай досяг надзвичайних результатів, які вивели країну на друге місце у світі за обсягом ВВП. Китай став найбільшим у світі виробником товарів, їх експортером, лідером за багатьма іншими показниками.

Крім того, в 2017 р. країни відзначили 25-річчя встановлення дипломатичних відносин. З моменту встановлення дипломатичних відносин між країнами триває активне співробітництво практично у багатьох сферах — економічній, політичній, культурній, освітній та науковій. Китай є одним із найбільших торгових партнерів України. За роки двосторонньої співпраці Китай достатньо міцно закріпився на ринку України. Китайська продукція широко представлена в Україні: це одяг, побутова техніка, засоби комунікації, транспортні засоби, продукція машинобудування, електрообладнання та ін. Водночас Україна займає достатньо невелику частку в китайському імпорті. На відміну від Китаю, який постачає в Україну кінцеву продукцію, Україна в основній масі постачає в Китай сировинну та мінеральну продукцію. Обсяги експорту Україною кінцевої продукції до Китаю

з року в рік скорочуються, що об'єктивно викликає занепокоєння з приводу ситуації, що склалась. Рівень інвестиційної активності між країнами залишається вкрай низьким.

Крім економічної сфери, співробітництво також триває в гуманітарній сфері, в галузі науки та освіти.

Співробітництво України з КНР у галузі освіти, науки та техніки є одним із пріоритетних напрямків двосторонніх відносин. Головним механізмом її реалізації є Комісія зі співробітництва між урядом України та урядом Китаю, а також ряд профільних Підкомісій, зокрема Підкомісія з питань науково-технічного співробітництва, Підкомісія з питань співробітництва в космічній галузі, Підкомісія з питань співробітництва в галузі освіти та Підкомісія зі співробітництва в галузі медицини.

Підкомісія з питань науково-технічного співробітництва була створена на заміну Спільної українсько-китайської комісії з науково-технічного співробітництва, яка працювала з 1997 по 2010 рр. і провела 8 засідань. За час існування попередньої Комісії спектр напрямків співробітництва було розширено, також було реалізовано 98 науково-технічних проектів у рамках дворічних програм співробітництва.

Сторони визначили наступні напрямки науково-технічного співробітництва — енергоефективність, авіабудування, суднобудування, раціональне природокористування, розвиток аерокосмічних, інформаційних та комунікаційних технологій, а також стажування та підготовка аспірантів та молодих вчених.

У ході першого засідання, яке відбулось у липні 2012 р. в м. Пекін, була затверджена Програма науково-технічного співробітництва між Україною та КНР на 2013–2014 рр., якою було передбачено реалізацію ряду конкретних проектів між науково-дослідними та освітніми закладами обох країн. На засіданні також були відзначені досягнення попередньої Програми на 2011–2012 рр., а саме: реєстрація 4 патентів, запровадження у виробництво 11 наукових винаходів та публікація 17 профільних наукових винаходів.

23 червня в Києві відбулось засідання другої Підкомісії з питань науково-технічного співробітництва між урядом України та уря-

дом КНР, під час якого були обговорені стан та перспективи українсько-китайського співробітництва, а також затверджено перелік спільних проектів для включення в Програму співробітництва між Україною та Китаєм на 2017–2018 рр.

17 червня 2016 р. у м. Харбін, у рамках 27-го Харбінського міжнародного торгово-економічного ярмарку було проведено сесію «Українсько-китайське співробітництво в науково-технічній сфері». На сесії з доповідями та презентаціями виступили українські науковці та представники наукових секторів провінції Хейлуцзян та м. Харбін.

У липні 2016 р. на базі Харбінського політехнічного університету, за сприяння Посольства України в КНР, під егідою Міністерства промисловості та інформаційних технологій КНР, Державної адміністрації з питань іноземних експертів, Національної академії наук (НАНУ) та Технологічної академії наук України (ТАУ) відбувся 2-й науково-технічний форум вчених Китаю та України, в якому взяли участь 80 українських спеціалістів із науково-дослідних центрів Міністерства освіти та науки, НАНУ, Державного космічного агентства України, які представили перспективні вітчизняні розробки у сфері матеріалознавства, радіолокації, авіаційних та космічних технологій, медицини.

17 січня 2017 р. у рамках Всесвітнього економічного форуму у швейцарському м. Давос відбулася зустріч Президента України П. Порошенка та Голови КНР Сі Цзіньпіна. Китайський лідер наголосив, що його країна підтримує територіальну цілісність і суверенітет України та вибір українського народу. Президент України висловив сподівання, що Китай сприятиме мирному врегулюванню ситуації на Донбасі та припиненню російської агресії проти України і відновленню територіальної цілісності України включно з Кримом. Були досягнуті домовленості щодо продовження взаємодії двох країн заради підтримання миру та стабільності як на регіональному, так і на глобальному рівнях, у т. ч. в рамках Ради Безпеки ООН.

Китайське керівництво відводить провідну роль науці в суспільно-економічному розвитку країни. Наука та інновації мають стати рушійною силою розвитку Китаю. У зв'язку з цим уряд країни надає всебічну підтримку розвитку науки та інноваціям. У лютому 2006 р.

Держрада КНР оприлюднила «Тези державної програми розвитку науки та техніки в середньо- та довгостроковій перспективі (2006–2020)». Програма включає 15 важливих задач, які планується виконати протягом 15 років. Вони торкаються ряду стратегічно важливих та актуальних галузей, таких, як інформатика, біоніка, енергетика, екологія, охорона здоров'я та ін. Також планується створити великогабаритні літаки для цивільної авіації, запустити пілотовані космічні човни та провести дослідження Місяця. Згідно з даною програмою, до 2020 р. витрати на НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи) зростуть з 1,33% ВВП до 2,5%. Питома вага ВВП, що створений за рахунок науково-технічного прогресу, в загальному обсязі ВВП країни перебільшить 60%.

Китай щорічно збільшує інвестиції на науку та техніку. У 2014 р. на дослідження та розробки (R&D) було витрачено 1,3312 трлн юанів, що на 12,4% більше показника попереднього року та становить 2,4% від загального обсягу ВВП. Сьогодні за рівнем розвитку в науково-технічній сфері Китай іде в авангарді країн світу, що розвиваються. Інноваційна діяльність розповсюджується на всі сфери науки та технологій. Досягнуті в сільському господарстві результати відносяться до передового світового рівня. До їх числа належать вакцина проти пташиного грипу, інсектосталій сорт бавовни, елітні сорти низькорослої пшениці, рису та рапсу з низькою місткістю ерукової кислоти. Китай опанував та використовує ключові технології прецизійного виробництва, чистої енергетики, інформаційної безпеки та ін. Сьогодні Китай оволодів найважливішими технологіями, що відіграють провідну роль у контролі за забрудненням довкілля в містах, розвідці та опануванні природних ресурсів, запобіганні та боротьбі зі стихійними лихами, захисті екології та ін. Китай також досяг значних успіхів у функціональній кераміці, у технології виробництва матеріалів для мікро- та фотоелектроніки, нано- та біомедичних матеріалів.

Наприкінці 2016 р. Академія інженерних наук Китаю опублікувала «Звіт про розвиток стратегічних виробничих галузей, що зароджуються». До стратегічних виробничих галузей, що зароджуються, віднесені такі: нові види енергії, нові матеріали, високотехнологічне машинобудування, інформаційні технології нового покоління, енергозбереження

та охорона довкілля, біотехнології, автомобілі на нових джерелах енергії та інші, загалом 27 галузей. Згідно із зазначеним звітом, при посиленні понижувального тиску на економіку, стратегічні виробничі галузі стали важливою силою для досягнення росту всупереч тренду. На кінець 2015 р. частка доданої вартості стратегічних виробничих галузей, що зароджуються у ВВП, склала близько 8% — вдвічі більше у порівнянні з аналогічними показниками 2010 р. У майбутні 5 років стратегічні виробничі галузі, що зароджуються, стануть важливим напрямком національного розвитку. У 13-й п'ятирічці (2016–2020 рр.) перед цими галузями поставлена задача до кінця 2020 р. довести частку доданої вартості у ВВП до 15%. Держава надаватиме підтримку розвитку стратегічних виробничих галузей, що зароджуються, через вдосконалення фінансово-податкової політики, просування глибокого злиття Китаю з глобальною інноваційною системою, покращення охорони прав інтелектуальної власності, перетворення науково-технічних досягнень у реальні виробничі сили та ін. Стратегічні виробничі галузі, що зароджуються, поступово перетворюються на рушійні сили національної економіки Китаю, вони відіграють важливу роль у стабілізації економічного росту, сприянні реструктуризації економіки та просуванні інноваційного розвитку. Китайський уряд надає великого значення розвитку стратегічних виробничих галузей, що зароджуються, тому, що весь світ перебуває на порозі нового етапу науково-технічної революції та індустріальних змін, всі країни світу займаються активним пошуком революційних технологій та нових виробничих галузей.

Протягом майже 40 років політики реформ та відкритості швидкий розвиток економіки Китаю в основному був пов'язаний із переважно дешевою робочою силою та ресурсами. Після виходу на новий етап розвитку Китай розробив нову стратегію розвитку на основі інновацій. Нині Китай здійснює стратегію інноваційного розвитку, що спрямована на поглиблення реформи науково-технічної системи, стимулювання технологічної та економічної інтеграцій, будівництво технологічної інноваційної системи, що поєднує виробництво, науку та дослідження, і заснованої на підприємстві, що орієнтоване на ринок. Китай прагне вдосконалення знань про інноваційну систему та підвищення науково-дослідницького рівня.

За допомогою реалізації великих національних науково-технічних проєктів Китай намагається здійснити великий технологічний прорив. Прискореними темпами здійснюється розробка та використання нових технологій та продуктів.

Триває вдосконалення критеріїв системи оцінки інноваційних технологій, системи заохочення та трансформації, зміцнення захисту інтелектуальної власності, просування ефективного розподілу та всебічної інтеграції інноваційних ресурсів.

Заходи уряду Китаю, що спрямовані на популяризацію інноваційного розвитку, знаходять своє втілення в діяльності масового підприємництва.

Починаючи з березня 2014 р., в Китаї спостерігається феномен масового великого, середнього та малого підприємництва. У 2014 р. кількість науково-технічних інкубаторів у Китаї перебільшила 1600, ще понад 80 тис. підприємств перебувають в інкубаційному періоді. У національних зонах освоєння нових високих технологій зареєстровано 115 компаній, в парках нових та високих технологій — більше 500 тис. одиниць. Кількість венчурних організацій перебільшила 1000, загальний розмір статутного капіталу яких становив 350 млрд юанів. Близько 300 тис. технічних досягнень у Китаї передається та обмінюється за допомогою ринку технологій.

Прагнучи здійснення загальної цілі всебічного поглиблення реформ, Китай через науковий розвиток та зміну методів економічного розвитку прагне перенести акцент із розвитку на підвищення якості та ефективності розвитку. Китай прагне стимулювати розвиток різних суб'єктів ринку, черпати нові сили в інноваціях та створити нову систему сучасного розвитку індустрії. Стратегією розвитку країни передбачено робити упор на розвиток економіки відкритого типу з акцентом на збільшенні внутрішнього попиту, сучасну сферу послуг, розвиток стратегічних нових галузей, науково-технічний прогрес, розвиток людського потенціалу та інновації в адмініструванні. Також передбачається, що основою розвитку має бути економне використання ресурсів та перехід до економіки замкнутого циклу. Також пропонується розвивати взаємозв'язок міста та села, а також досягати при цьому зміцнення потенціалу в довгостроковому розвитку.

Вважається, що сьогодні в Китаї в первинному вигляді створена система соціалістичної ринкової економіки. Планується, що до 2020 р. в Китаї буде сформована достатньо зріла система соціалістичної ринкової економіки. Реформа економічної системи є головною ланкою всебічного поглиблення реформ у Китаї. Ключовим питанням є врегулювання відносин між урядом та ринком таким чином, щоб дозволити ринку відігравати вирішальну роль у розподілі ресурсів.

У рамках програми поглиблення економічних реформ у Китаї значна увага приділена питанню власності. Вважається, що зміцнення та розвиток системи суспільної власності та реалізація різних форм державної власності є важливою умовою формування системи соціалістичної ринкової економіки. Заохочення та підтримка економічного розвитку недержавної форми власності, гарантія рівноправного доступу до факторів виробництва, чесна конкуренція та забезпечення однакового правового захисту для всіх форм власності мають сприяти створенню здорової ринкової системи.

Значна увага також приділена реформуванню роботи державних підприємств та вдосконаленню усіх видів державної системи управління активами.

Програмою економічних реформ передбачено прискорення реформування сфери фінансів та оподаткування. Здорове стимулювання сучасної фінансової системи зі стабільним макроекономічним кліматом забезпечуватиме розвиток реального сектору економіки. Розвиток фінансових структур недержавного сектору має розширювати доступ до фінансових ресурсів у першу чергу для підприємств недержавної форми власності. При цьому передбачається посилювати фінансовий контроль із метою забезпечення фінансової стабільності та ефективної роботи учасників фінансового ринку. Важливим напрямком реформування фінансового ринку є підтримка фінансових інновацій.

Програмою реформування бюджетної сфери передбачено створення ефективних механізмів передачі ресурсів державного бюджету та розумного розподілу доходів.

З метою дослідження стану та результатів двостороннього співробітництва між Україною та Китаєм, виявлення причин низького попиту з боку китайських ділових кіл до української кінцевої продукції,

а також визначення перспективних напрямків розвитку двосторонніх відносин між Україною та Китаєм 28 квітня 2017 р. була проведена міжнародна наукова конференція **«УКРАЇНА — КИТАЙ — 25 РОКІВ СПІВРОБІТНИЦТВА: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ»**. Організаторами конференції виступили Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України, Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету та історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Дана конференція стала першою міжнародною конференцією, участь в якій узяли не тільки провідні українські науковці, а також китайські науковці. Учасники конференції представили матеріали, що стосуються ролі і місця Китаю в сучасній системі міжнародних відносин. Крім того, на конференції обговорювались історичні, політичні та економічні аспекти двосторонніх відносин. На конференції також розглядалися питання гуманітарного співробітництва, а також напрями стратегічного партнерства.

Крім розгляду питання двостороннього співробітництва між Україною та Китаєм, на конференції також обговорювалась ініціатива Голови КНР п. Сі Цзіньпіна — «Один пояс, один шлях», яка перетворилась на проект світового значення. «Один пояс, один шлях» є скороченою назвою «Економічного поясу Шовкового шляху» та «Морського Шовкового шляху XXI століття». Після того, як п. Сі Цзіньпін восени 2013 р. запропонував створити «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський Шовковий шлях XXI століття», за майже півтора року вже понад 60 країн та міжнародних організацій позитивно відреагували на цю ініціативу. Учасники проекту обговорюють можливості спільного будівництва та спільного користування «Один пояс, один шлях». Вони проводять рівноправні консультації з урахуванням інтересів та зацікавленості всіх сторін учасників проекту. Китайське керівництво намагається просувати ідею «Один пояс, один шлях» на принципах відкритості, толерантності, взаємної вигоди та подвійного виграшу, розділяючи всі вигоди від участі у проекті. Китайські лідери постійно наголошують, слідуючи сучасним тенденціям миру, розвитку співробітництва та взаємної вигоди, що важливо просувати спільний розвиток та здійснювати спільне процвітання. На їх думку, поши-

рення та передавання ідеї Шовкового шляху сприятиме досягненню цих високих цілей.

Китайська сторона постійно запрошує Україну до участі у стратегічній ініціативі розбудови Економічного поясу Нового Шовкового шляху. У своєму нинішньому вигляді ініціатива «Один пояс, один шлях» видається одним із найбільш привабливих для України гео-економічним проектом. Його ключовими принципами і перевагами є інклюзивність, відкритість, вигідність для всіх учасників, перехід на уніфіковані правила торгівлі, інтеграція та координація стратегій та програм розвитку країн. В аналітичній доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» зазначається, що китайський проект не суперечить прагненням України до подальшої економічної співпраці та економічної інтеграції з Європейським Союзом, а, навпаки, може посилити переваги України в цьому процесі.

Українські науковці провели достатньо ретельну наукову розвідку глобальних ініціатив китайського керівництва, а також результатів та перспектив українсько-китайського співробітництва. Результати досліджень були представлені під час конференції **«УКРАЇНА — КИТАЙ — 25 РОКІВ СПІВРОБІТНИЦТВА: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ»**. Вони також представлені в даній монографії, торкаючись практично всіх сфер співробітництва України та Китаю — політичної, економічної та гуманітарної. Автори статей також представили результати наукової розвідки щодо відносин Китаю з іншими країнами, розкрили роль Китаю у глобальному управлінні.

Дана монографія розрахована на широке коло читачів, політиків, науковців та звичайних громадян, що цікавляться Китаєм та українсько-китайськими стосунками. Вона дає змогу зрозуміти стан, проблеми та перспективи співробітництва між Україною та Китаєм. Сподіваємось, що знайомство з матеріалами монографії спонукатиме читачів незалежно від сфери діяльності до подальших дій щодо розвитку стосунків між двома великими країнами.

Олійник О. М.